FOSTELE CONACE ŞI CASTELE DE PE TERITORIUL JUDEŢULUI HUNEDOARA ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

Gherghina BODA, Cercetător ştiinţific III PhD,
Muzeul civilizaţiei dacice şi romane din Deva

Abstract: *Hunedoara County, famous for its large number of historical monuments (castles, castles mansions, wood and stone churches, crucifixes, etc.), despite the vicissitudes of history and human destruction remains one of the counties with the most monumental wealth at national level. The 29 mansions, castles and noble houses in the county demonstrates the richness of the place and the people, as well as the variety of artistic and architectural tastes of the owners (Baron Nopcsa, Agnoţiu Poncs, Mara Ladislau, Daniel Josika, Cândea family, Sandor Gergely, etc.). During communist times these suffered transformation and damage caused by use and change of the initial destination of the construction, which led in most cases to serious and irreversible deterioration of most of them. The buildings operated for long periods as schools, kindergartens, hospitals, libraries, offices of institutions, shops, warehouses, community centers etc. Some of them survived and developed over time, such as Hunyadi Castle in Hunedoara, others are derelict today, without any chance of being saved.*

Keywords: *Monuments, Castel, Mansion, Communism, Destruction.*

Parcursul evolutiv al umanităţii este marcat de numeroase creaţii de tip arhitectural, artistic, monumental, literar, muzical etc., multe dintre acestea regăsindu-se şi astăzi în zestrea naţională a diverselor popoare, frânturi de istorie care sfidează timpul cu cvasieternitatea lor. De-a lungul istoriei, creativitatea umană a înflorit tot mai mult cu fiecare perioadă istorică, produsele sale spirituale şi materiale îmbogăţind permanent patrimoniul mondial, deoarece operele de excepţie nu aparţin numai creatorului sau poporului său, ci întregii umanităţi. Apartenenţa acestora la patrimoniul universal este motivată şi de ideea conform căreia întotdeauna a existat un exod al „creierelor", creatorii migrând dintr-o parte în alta pentru a-şi realiza operele la comandă sau pentru a-şi învăţa discipolii tainele meseriei, ceea ce a dus la universalizarea acestor creaţii. Întărind această idee, Jean Duvert spunea că cele mai frumoase capodopere ale lumii provin din cea mai largă cooperare a creierelor şi a mâinilor de lucru artizanale din toate ţările[1].

[1] Jean Duvert, „Le rôle des collectivités localea en face des vestiges du passée européen", p. 82, disponibil la http://www.icomos.org/publications/prima13.pdf, accesat la 30.10.2015.

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

Dintre creaţiile materiale arhitecturale o importanţă deosebită prezintă locuinţele. De-a lungul timpului, oamenii au învăţat să-şi creeze condiţii de viaţă tot mai rafinate, atât pentru a trăi cât mai confortabil, cât şi pentru a-şi etala puterea şi bogăţia. Locuinţele, mai mult sau mai puţin somptuoase, au reflectat tocmai puterea economică şi financiară a proprietarului. În acest context, castelele, palatele şi conacele au împânzit Europa şi nu numai. Dacă iniţial au fost ridicate din raţiuni pur practice, cu timpul, acestea au căpătat valoare istorică şi simbolică, reprezentând urmele materiale reprezentative ale unor perioade istorice, ale unor stiluri arhitecturale şi artistice, au devenit parte a patrimoniului cultural care trebuiau salvate, protejate, restaurate şi conservate pentru a fi transmise generaţiilor următoare. Necesitatea de a salva valorile trecutului, precum şi maniera de a le estima, se află într-o relaţie directă cu dezvoltarea gândirii umane, cu tendinţele sale, cu deviaţiile, glorificarea sau condamnările sale nemiloase, de aceea putem afirma că gradul de civilizaţie al unei epoci se evaluează în funcţie de măsura în care aceasta a reuşit să păstreze şi să transmită urmaşilor un patrimoniu nu numai conservat, ci şi îmbogăţit[2]. Această acţiune de salvare a unui patrimoniu porneşte în primul rând de la colectivitatea umană care deţine aceste valori, de la conştientizarea şi sensibilizarea ei faţă de acest patrimoniu. Rolul colectivităţilor umane nu se reduce doar la eforturi de salvare şi conservare a unor bunuri de patrimoniu, ci şi la punerea lor în valoare, la includerea în cadrul unui circuit care să le facă cunoscute şi să le promoveze, să încânte ochiul şi sufletului a cât mai multe persoane, ca păstrătoare a unor mesaje peste timp ale înaintaşilor noştri.

România nu se numără printre ţările cu imobile numeroase de rang princiar, deoarece istoria nu ne-a favorizat în acest sens. Ocupaţiile teritoriale de lungă durată, lupta permanentă pentru păstrarea independenţei şi a libertăţii naţionale, averile mici în raport cu ale altor popoare, numărul relativ redus al specialiştilor români, constructori şi arhitecţi în principal ş.a., au limitat construcţiile impozante şi le-au redus la clădiri mai mici şi mai modeste din punct de vedere al volumelor sau al elementelor arhitecturale şi artistice. Puţinele palate şi castele româneşti au reuşit în mare parte să transceadă

[2] Ana Deanovič, „La sauveguarde d'un monument historique sous l'aspect de la réunion contradictoire de son caractère historique et de sa contemporanéité", în *Il monumento per l'uomo. Le monument pour l'homme. The monument for the man*, Atti del II Congresso Internazionale del Restauro, Actes du II Congrès International de la Restauration, Records of the II International Congress of Restoration, pp. 563-565, Venezia, 25-31 mai 1964, disponibil la http://www.icomos.org/publications/secondac33.pdf, accesat la 30.10.2015.

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

timpul şi să fie păstrate în condiţii bune, unele beneficiind de restaurări costisitoare pentru a fi păstrate în patrimoniul naţional.

Judeţul Hunedoara se află în topul celor mai bogate judeţe în monumente istorice, aici găsindu-se de la cetăţile dacice din Munţii Orăştiei şi capitalele Sarmizegetusa Regia şi Ulpia Traiana Sarmizegetusa, până la castele, conace boiereşti, biserici de lemn, de piatră şi troiţe. Unele au fost salvate, conservate sau restaurate, cum este Castelul Corvinilor din Hunedoara, Castelul Magna Curia din Deva sau conacul familiei Nopcsa din Fărcădin (fcomuna Unirea, astăzi General Berthelot), altele se află într-o stare gravă de deteriorare sau pur şi simplu nu mai există. Dacă intemperiile naturale au „lucrat" asupra acestora, neglijenţa, indiferenţa, neştiinţa sau chiar acţiunea distrugătoare voită a omului au adus grave prejudicii materiale imobilelor considerate monumente istorice, unele dispărând pur şi simplu în propriile ruine.

În anul 1975 s-a făcut o statistică a fostelor castele şi conace de pe cuprinsul judeţului Hunedoara, Birourilor Executive ale Consiliilor Populare Comunale revenindu-le această sarcină. Atunci au fost identificate 29 de asemenea imobile: conacele „Agnoţiu Poncs" din Bârcea Mică (1672)[3], „Bereczasii Gabriel" din Gurasada (jumătatea sec. al XVIII-lea)[4], „Rudolf" din satul Râu Bărbat, comuna Pui (a doua jumătate a sec. al XVIII-lea)[5], „Klomoşinski" din Gurasada (sec. al XVII-lea)[6], „Török Gheza" din Bretea Română (1860)[7], „Ogardi Gabor" din satul Gântaga, comuna Bretea Română (1890)[8], „Szente Bela" din satul Bretea Strei, comuna Bretea Română (1760)[9], „Ponori Carlota" din comuna Bretea Română (înainte de 1895)[10], „Buda Geza" din satul Ruşi, comuna Bretea Română (înainte de 1895)[11], „Ontos Susana" din satul Leşnic, comuna Veţel (1905)[12], „Holoky Ianos" din satul Leşnic, comuna Veţel (1890)[13], „Lazăr Ladislau" din satul Lăpuşnic, comuna Dobra (1810)[14], conacul baronului Nopcea din Săcel (1830)[15], „Sandor Gergely" din satul Gurasada (sec.

[3] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Hunedoara, Dosar nr. 1/1975. *Note de prezentare pentru obiective foste conace şi castele pe teritoriul actual al judeţului Hunedoara*, f. 1.
[4] *Ibidem*, f. 191.
[5] *Ibidem*, f. 3.
[6] *Ibidem*, f. 188.
[7] *Ibidem*, f. 12.
[8] *Ibidem*, f. 51.
[9] *Ibidem*, f. 62
[10] *Ibidem*, f. 93.
[11] *Ibidem*, f. 86.
[12] *Ibidem*, f. 97.
[13] *Ibidem*, f. 115.
[14] *Ibidem*, f. 134.
[15] *Ibidem*, f. 149.

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

al XVIII-lea)[16], „Mara Ladislau" din comuna Densuş (circa 1855)[17], „Stoica P." din comuna Densuş (1825)[18], „Daniel Josika" din Rapolt (înainte de 1784)[19], „Cândreşti" sau „Kendeffy" din Râu de Mori (1870)[20], „Kendereşi" din comuna Sălaşu de Sus (circa 1835)[21], „Ciuly-Ostrog" din Ostrov (1912)[22], castelele „Iojika" din comuna Brănişca (1659)[23], „Bontescu Victor" din comuna Bretea Română (1870)[24], castelul baronului Nopcea şi a contesei Loney din satul Unirea (circa 1775)[25], „Kendeffy" din Sântămărie-Orlea (între 1760-1780)[26], „Veres Vlad" din satul Bobâlna (înainte de 1700)[27], „Fay Victor" din Haţeg (1725)[28], castelul Corvinilor de la Hunedoara (sec. XIV-XV) şi casele de vânătoare de la Gura Zlatna (1920)[29] şi Gura Apei din comuna Râu de Mori (1912)[30].

În această statistică nu sunt cuprinse toate imobilele care pot fi considerate monumente istorice, cum ar fi castelul „Magna Curia" din Deva, castelul familiei Nopcea de la Zam şi probabil şi altele.

Cele mai vechi datează din sec. XIV-XV, iar cele mai noi din anul 1912, cele mai multe fiind însă ridicate între secolele XVII-XVIII. Marea majoritate a acestora au folosit ca materiale piatra şi cărămida arsă, constructorii folosind procedeul stingerii varului direct pe zid, ceea ce le conferea o mai mare durabilitate. Au fost acoperite fie cu şindrilă, fie cu ţiglă, restaurările moderne folosind şi tabla. Clădirile nu se remarcă prin elemente decorative sau arhitecturale deosebite, atât interiorul, cât şi exteriorul prezentându-se destul de sobru şi simplu. Excepţie face conacul familiei Nopcea din comuna General Berthelot (fostă Unirea) care are aspectul unui templu antic sprijinit pe şase coloane masive, la intrare fiind străjuită de două rânduri de trepte care au la capete câte un leu, elemente care-i conferă o eleganţă deosebită. Ştim că interiorul era decorat cu

---

[16] *Ibidem*, f. 165.
[17] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Hunedoara, Dosar nr. 1/1975. *Note de prezentare pentru obiective foste conace şi castele pe teritoriul actual al judeţului Hunedoara*, f. 222.
[18] *Ibidem*, f. 229.
[19] *Ibidem*, f. 243.
[20] *Ibidem*, f. 279.
[21] *Ibidem*, f. 330.
[22] *Ibidem*, f. 317.
[23] *Ibidem*, f. 36.
[24] *Ibidem*, f. 55.
[25] *Ibidem*, f. 92.
[26] *Ibidem*, f. 146.
[27] *Ibidem*, f. 260.
[28] *Ibidem*, f. 347.
[29] *Ibidem*, f. 303.
[30] *Ibidem*, f. 301.

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

numeroase piese antice a căror frumuseţea impresiona orice vizitator. Piesele de mobilier nu s-au păstrat, de aceea nu putem face decât presupuneri asupra designului interior. Încălzirea acestor imobile de locuit se făcea cu sobe de teracotă care foloseau combustibili solizi (lemn sau cărbuni). În anul 1975 s-a constatat că marea lor majoritate nu erau dotate cu instalaţii sanitare în interior, dar multe beneficiau de iluminatul electric, introdus se pare de urmaşi. O atenţie deosebită s-a dat curţilor, care cuprindeau şi grădini atent amenajate, cu alei şi pomi ornamentali, fapt care relevă racordarea familiilor nobiliare la moda şi tendinţele europene ale vremii.

Venirea comuniştilor la putere şi naţionalizarea din anul 1948 a trecut în posesia statului toate aceste proprietăţi, cărora le-a fost schimbată destinaţia iniţială de locuinţe. Acestea au adăpostit şcoli, spitale, sedii C.A.P. şi I.A.S., oficii poştale, case de cultură, grădiniţe, magazii, magazine mixte săteşti, birouri, locuinţe pentru muncitori etc. În decursul timpului, clădirile au cunoscut o permanentă degradare atât din cauza neglijenţei forurilor tutelare şi a chiriaşilor, cât şi din lipsa fondurilor. Iniţial, această neglijenţă s-a manifestat probabil şi pe fond psihic, printr-o revoltă inconştientă asupra lucrurilor deţinute de oameni pe care societatea i-a pedepsit prin confiscare, oameni care nu se mai încadrau şi nu mai erau acceptaţi în noua societate comunistă. Această ură pentru ceea ce a rănit destine în trecut s-a perpetuat şi transferat asupra bunurilor celor vinovaţi de provocarea atâtor suferinţe. Într-un fel, degradarea acestora a fost parte a procesului de epurare socială.

Conştientizarea că imobilele naţionalizate reprezintă bunuri culturale cu valoare istorică care sunt parte a patrimoniului naţional a venit destul de târziu, multe dintre acestea nemaiputând fi salvate din cauza stării tehnice proaste şi a gradului de uzură ridicat. Un impediment major l-a constituit lipsa fondurilor necesare, precum şi lipsa de interes a autorităţilor pentru restaurarea acestora. Unele clădiri au reuşit să fie restaurate prin demersuri nenumărate la forurile superioare de la Bucureşti (cazul Castelului „Magna Curia" din Deva), altele prin eforturile depuse de autorităţile locale prin scrierea de proiecte cu finanţare europeană, cum este cazul fostului conac al familiei Nopcea din comuna General Berthelot (fostă Fărcădinul de Jos şi Unirea), care a primit finanţare norvegiană şi a reuşit în anul 2010 punerea sa în circuitul turistic şi ştiinţific prin transformarea într-un centru modern al Academiei Române pentru studierea biodiversităţii.

Castelul Corvinilor din Hunedoara este cel mai fericit caz, restaurarea sa cunoscând în ultimii ani o amploare deosebită, fapt demonstrat atât de aspectul exterior şi interior, cât şi de afluenţa de vizitatori. Primăria Hunedoara a înţeles că investiţia în restaurarea castelului va fi amortizată în

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

cel mai scurt timp, lucru care s-a şi întâmplat, şi că sumele aduse de castel sunt consistente şi pot susţine o mare parte a activităţii primăriei.
Însă multe dintre conacele şi castelele din judeţ sunt şi astăzi lăsate în paragină, deşi există interese de restaurare şi transformare în muzeu (cazul castelului de la Săcel) sau păstrate ca monumente incluse în circuite turistice. Însă birocraţia sufocantă în cazul restaurării monumentelor istorice, lipsa fondurilor necesare, deloc de neglijat, lipsa iniţiativelor locale, neînţelegerea avantajelor sau chiar nepăsarea conduc la pierderea iremediabilă a unor comori monumentale care sunt parte a patrimoniului naţional.
Deşi există o legislaţie internaţională cu privire la păstrarea patrimoniului cultural la care România a aderat, încă nu se înţelege importanţa salvării acestuia şi transmiterii generaţiilor viitoare. Comunităţile locale şi forurile naţionale trebuie să uzeze de toate mijloacele moderne de persuasiune pentru a difuza publicului larg noţiunea de ansamblu istoric, perspectivele de integrare a acestor ansambluri în viaţa modernă, conştiinţa valorii de neînlocuit a acestui patrimoniu pe care generaţia noastră trebuie să-l transmită posterităţii[31]. Este adevărat că numărul mare de monumente istorice care trebuie salvate ridică probleme serioase de finanţare, dar dacă ar exista un interes constant în această privinţă, lucrurile s-ar derula în direcţia dorită. Dacă generaţiile prezente vor înţelege că monumentele reprezintă legătura trecutului cu prezentul şi că ele sunt purtătoarele culturii strămoşilor noştri pe care avem datoria sacră de a o transmite mai departe, numai atunci vom putea să acţionăm conştient şi să contribuim nu numai la salvarea unui patrimoniu naţional, ci a celui mondial a cărui parte suntem şi noi. Este ceea ce preambulul *Cartei de la Venetia* (1964) arată foarte clar: "(...)Popoarele devin din ce în ce mai conştiente asupra unităţii valorilor umane şi privesc monumentele istoriei ca pe un patrimoniu comun. Este recunoscută responsabilitatea comună în păstrarea lor pentru generaţiile viitoare. Este datoria noastră a le înmâna mai departe în deplina lor bogaţie şi autenticitate. Este esenţial ca principiile ce ghidează protejarea şi restaurarea clădirilor istorice să fie stabilite şi agreate pe plan international, fiecare ţară fiind responsabilă de aplicarea acestora în contextul propriei culturi şi traditii"[32].

[31] Conrad André Beerli, „Le problème de la sauvegard des ensembles monumentaux", p. 864, disponibil la http://www.icomos.org/publications/quinta5.pdf, accesat la 31.10.2015.
[32] Carta de la Veneţia a conservării şi restaurării monumentelor istorice, 1964, p. 1, disponibil la http://documents.tips/documents/carta-de-la-venetia.html, accesat la 31.10.2015.

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)

Bibliografie

Conrad André Beerli, „Le problème de la sauvegard des ensembles monumentaux", în *Il monumento per l'uomo. Le monument pour l'homme. The monument for the man*, Atti del II Congresso Internazionale del Restauro, Actes du II Congrès International de la Restauration, Records of the II International Congress of Restoration, Veneţia, 25-31 mai 1964, disponibil la http://www.icomos.org/publications/quinta5.pdf, accesat la 31.10.2015.

Carta de la Veneţia a conservării şi restaurării monumentelor istorice, Veneţia, 1964, disponibil la http://documents.tips/documents/carta-de-la-venetia.html, accesat la 31.10.2015.

Ana Deanovič, „La sauveguarde d'un monument historique sous l'aspect de la réunion contradictoire de son caractère historique et de sa contemporanéité", în *Il monumento per l'uomo. Le monument pour l'homme. The monument for the man*, Atti del II Congresso Internazionale del Restauro, Actes du II Congrès International de la Restauration, Records of the II International Congress of Restoration, Veneţia, 25-31 mai 1964, disponibil la http://www.icomos.org/publications/secondac33.pdf, accesat la 30.10.2015.

Jean Duvert, „Le rôle des collectivités localea en face des vestiges du passée européen", în *Il monumento per l'uomo. Le monument pour l'homme. The monument for the man*, Atti del II Congresso Internazionale del Restauro, Actes du II Congrès International de la Restauration, Records of the II International Congress of Restoration, Veneţia, 25-31 mai 1964, disponibil la http://www.icomos.org/publications/prima13.pdf, accesat la 30.10.2015.

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Hunedoara, Dosar nr. 1/1975. *Note de prezentare pentru obiective foste conace şi castele pe teritoriul actual al judeţului Hunedoara.*

BDD-A23340 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:53 UTC)